

Motion till riksdagen 2024/25:3267

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

med anledning av skr. 2024/25:40 Riksrevisionens rapport om SiS särskilda ungdomshem

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att på lämpligt sätt tillgängliggöra en överblick över allt som görs på området som rör insatser för barn och unga med vårdbehov som är placerade på Sis institutioner och insatser för att förebygga sådana placeringar och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kompetenslyft och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om målgruppen för Sis och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om habiliterande insatser och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att experter involveras och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Riksrevisionen har gjort en viktig rapport om Sis. Den kompletterar den kunskap som finns sedan tidigare. Kritik mot situationen på Sis har lyfts i ett stort antal tidigare utredningar och rapporter.

Situationen på Sis är djupt problematisk, och på område efter område lyfts bristerna fram. I det sammanfattande avsnittet 2.1 konstateras att personalens kompetens spelar en avgörande roll för den vård och behandling som ges. Här står, och det förtjänar att citeras:

Enligt såväl chefer som personal och placerade barn och unga finns det olämplig personal på samtliga ungdomshem som Riksrevisionen besökt. Långt ifrån all avdelningspersonal har genomgått de obligatoriska internutbildningarna, som utgör

basen i Sis behandlingsverksamhet – omsorg och stabilisering. En liten andel av personalen har genomgått fortbildningar, t.ex. i kognitiv beteendeterapi och om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Ungdomshemmen har varierande förutsättningar att genomföra sociala färdighetsträningar och strukturerade behandlingsaktiviteter med barnen och ungdomarna. Det är framför allt tillgång till personal, rätt utbildad personal och det geografiska läget som försvårar för vissa hem. Vissa ungdomshem erbjuder knappt några behandlingsprogram alls, få barn och unga deltar i behandlingsprogram och ännu färre genomgår fullständiga behandlingsprogram.

Det lyfts även fram att en majoritet av de ungdomshem som har besökts har varit slitna och i dåligt skick. Vårdmiljön beskrivs också ha visat sig vara undermålig på vissa avdelningar och ungdomshem. Här konstateras att vissa barn och unga bemöts utan den kompetens, respekt och hänsyn som är nödvändig och att vården och behandlingen inte är tillräckligt differentierad för att kunna möta varje ungdoms specifika behov. Enligt Riksrevisionen är en förklaring att personalen inte är rätt utbildad för uppgiften enligt rådande föreskrifter eller inte är lämplig för arbetet vid ungdomshemmen. En annan förklaring är att ungdomshemmen inte ger barnen och ungdomarna tillräckligt med individanpassade behandlingsinsatser, bl.a. på grund av en alltför sårbar behandlingsverksamhet vid ungdomshemmen. Med andra ord är behovet av utveckling enormt stort. Samtidigt har staten ett mycket stort ansvar för placerade barn. Vi lyfte i en nylig följd-motion¹ att barnkonventionen har artiklar som visar att ansvaret är särskilt stort för dessa barn. Vi lyfte också att en nylig SNS-rapport² som bygger på 21 000 svenska domstolsmål om tvångsomhändertagande med stöd av lagen om vård av unga (LVU) visar på att fler unga som placeras riskerar att dö i förtid.

En del insatser görs inom Sis, men de är långt ifrån tillräckliga. Vi välkomnar de uppmaningar som Riksrevisionen riktar till Sis, sammanfattade i avsnitt 2.5.2, för att förbättra verksamheten.

Här ges också tre rekommendationer till regeringen utöver det som görs. Regeringen tar vissa delar av dessa vidare, men inte alla.

En överblick över allt som görs

Övergripande kan vi konstatera att regeringen gör mycket på området. En hel del utredningar har presenterats, och flera pågår eller remissbehandlas. En del förslag bereds i Regeringskansliet. Trycket är stort på handling eftersom utvecklingen är så oroväckande och behoven stora. Vi skulle vilja uppmana regeringen att på lämpligt sätt bidra med en tillgänglig överblick över det som pågår. Det finns många aktörer som är måna om att få den övergripande bilden. Är bilden tvärtom för splittrad riskerar det i sig att öka oron.

Vi skulle också vilja uppmana regeringen att inte vidta förhastade åtgärder, eftersom frågorna är så komplexa och olika förslag hänger ihop med varandra. Förslagen behöver ses i en helhet. Till exempel vore det olyckligt om frågan om ungdomsfängelser stjal fokus från förebyggande åtgärder och ökade kvalitetsåtgärder som behövs och som redan är utredda eller på gång. Vi vill också påminna om vikten av att barnperspektivet och barnkonventionen finns med i varje steg. Det är ett analysarbete som behöver ske kontinuerligt i denna viktiga och svåra utvecklingsprocess.

¹ Prop. 2024/25:41 Avskildhet i anslutning till dygnsvilan – för ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem.

² Överleva barndomen: effekter av att tvångsomhändertar barn.

Bristen på kompetent personal skapar en ond cirkel

Frågan om brist på kompetent personal är ett återkommande skäl till olika typer av problem och missförhållanden på Sis. Uppenbarligen tar för närvarande Sis fram utbildningar som inte alla som behöver dem tar del av, inte ens de obligatoriska. I Riksrevisionens undersökning pekar som nämnts både ledning, personal och unga på att det finns olämplig personal. Så länge det finns olämplig personal eller personal som av olika skäl inte kan eller vill ta till sig utbildning är problemet uppenbart. Regeringen har gett en utredning i uppdrag att bidra till att kvaliteten i vården av barn och unga säkerställs i hela vårdkedjan. Den ska redovisas senast i december 2025. Detta borde inbegripa personalfrågan, men frågan är akut. Statusen behöver öka i yrket. Hur ska det bli möjligt att attrahera personal med betydligt högre kompetens till Sis-hemmens verksamhet? Hur får man till en sund behandlingskultur på enheterna? Riksrevisionen föreslår att Sis ska säkerställa att personalen ska ha rätt kompetens för att bedriva vård och behandling på ett effektivt sätt utifrån barnens och ungdomarnas behov. Vi anser dock att regeringen bör ta ytterligare initiativ för ett rejält kompetenslyft på området. Det är kvalificerad personal som behövs. Vi vet att kompetensen t.ex. minskar antalet tillbud, och det lugnar och möjliggör behandling med innehåll. Det räcker inte med de initiativ som regeringen tagit hittills. En nivåhöjning av kompetens är aldrig obehövlig oavsett hur verksamheten framöver kommer att omorganiseras. Det bör tvärtom komma barn och unga till godo direkt.

Ny specialistutbildning för socionomer

I sammanhanget vill vi lyfta det förslag som ett antal företrädare för Skuggutredningen för socionomers vidareutbildningar skrev om i en artikel på DN debatt³ (den 14 november). De menar att socionomer inte är rustade för att möta dagens utmaningar. De anser att en ny yrkesexamen, s.k. specialistsocionom, på avancerad nivå på minst 60 högskolepoäng efter socionomexamen och ett års yrkeserfarenhet bör införas. Specialinriktningar inom flera områden, t.ex. barn, missbruk, äldre, våld i nära relationer, funktionshinder och ungdomar, föreslås. De anser att hälften av alla socionomer år 2040 bör ha genomgått en specialistutbildning.

Vi kan bara hålla med om att en sådan ambitionshöjning är nödvändig. Med fördel kan socionomer med sådan specialistutbildning även arbeta med sådan verksamhet som i dag sker på Sis-hemmen.

Avgränsning till de som behöver psykiatrisk vård eller LSS

Riksrevisionen rekommenderar att regeringen ska se över målgruppen för Sis. Det som lyfts i sammanhanget är avgränsningen när unga även skulle kunna vara i behov av psykiatrisk tvångsvård eller insatser enligt LSS. Om en ung människas behov bättre kan tillgodoses på annat sätt bör det först prövas. Regeringen tillstår att det visserligen kan finnas behov av ytterligare förtydliganden i lagstiftningen men att det delvis också handlar om att fullt ut tillämpa den lagstiftning som finns inom det sociala området och inom hälso- och sjukvården. Vi menar att det finns behov av klargörande.

Vi anser också att Riksrevisionen har en poäng i att frågan om huruvida Sis även behöver ha ett habiliterande uppdrag behöver lyftas. Miljöpartiet anser som tidigare har

³ <https://www.dn.se/debatt/socionomer-inte-rustade-for-att-mota-dagens-utmaningar/>.

lyfts att Sis bör läggas ned. Det finns för många grundproblem i myndighetens arbete och sättet att organiserad det. Därmed tror vi inte heller att det är en framkomlig väg att ge ett nytt stort uppdrag. Det är dock uppenbart att unga som hör till personkretsen för LSS och är placerade på Sis måste få tillgång till habiliterande insatser. Behovet av habilitering behöver uppmärksammas och tillgodoses på lämpligt sätt.

Säkerställ att experter involveras

Riksrevisionen anser att någon form av oberoende expertis behöver involveras vid beslut om vård med stöd av LVU och att uppgiften skulle vara att se till barns bästa. De lägger inget tydligt förslag men ser som ett alternativ att expertisen kan ingå i en nationell in- och utskrivningsfunktion till Sis. Regeringen tar fasta på det senare och skriver att man delar Riksrevisionens syn på behovet av en samlad och stärkt nationell samordning som bidrar till en mer enhetlig och ändamålsenlig matchning av vårdbehovet och platsanvisningen. Därför avser regeringen att återkomma med uppdrag till en utredning för att åstadkomma mer ändamålsenliga och effektiva placeringar i den sociala barn- och ungdomsvården. Detta blir därmed ett vagt framtida uppdrag som kommer att ta lång tid. Vi anser att regeringen i stället bör ta fasta på behovet av att expertis kopplas in för att bli ett stöd för att barns bästa ska tas till vara i den vård som uppenbarligen inte fungerar som den ska, långt ifrån. Forsknings- och praktikerråd för att finna konkreta lösningar för att koppla in resurser på nya sätt vore oerhört värdefullt.

Fler insatser behövs

I sammanhanget vill vi passa på att lyfta några andra viktiga perspektiv som har koppling till barn- och ungdomsvården på Sis och möjligheten att förebygga behovet av placeringar där.

Oberoende observatörer och en klagomålsfunktion

Miljöpartiet anser att det behöver finnas oberoende observatörer på Sis-hemmen som barn och unga ska kunna kontakta vid missförhållanden och när deras rättigheter inte tas på allvar. En effektiv och välfungerande klagomålsfunktion behövs, den som i dag finns på Ivo är inte tillräcklig.

Att på allvar prioritera förebyggande insatser

Miljöpartiet anser att staten behöver ta ett mycket större ansvar för hela området för att förebygga att barn far illa eller dras med i kriminell aktivitet på det sätt som vi sett den senaste tiden. Miljöpartiet avsätter i sin budget dels 1 miljard till det brottsförebyggande arbetet, dels 1 miljard till socialtjänsten för att möjliggöra deras arbete. I anslutning till att nya socialtjänstlagen träder i kraft finns en önskan om att utveckla nya arbetssätt baserade på rådande evidens. För att bidra till stärkt kunskapsutveckling avsätter vi 70 miljoner kronor de kommande två åren till Vinnova för medel till sociala innovationer.

På senare tid har exempel lyfts där socialsekreterare och socialchefer upplever att de inte kan fullfölja angelägna placeringar av unga för att det inte finns ekonomiskt utrymme i realiteten. Situationen är extraordinär eftersom socialtjänsten kan ha en proaktiv roll om man reagerar snabbt. Det är uppenbart att staten behöver bidra med mer resurser. Regeringen behöver ta frågan på största allvar och göra andra budgetprioriteringar än vad man

hittills gjort. Det gäller även att de generella statsbidragen behöver skrivas upp för att inte t.ex. skolan ska få allt mindre resurser, trots att den spelar en avgörande förebyggande roll.

Ulrika Westerlund (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Rasmus Ling (MP)

Jan Riise (MP)

Camilla Hansén (MP)

Mats Berglund (MP)